

Abstract

The article covers the scientific achievements of researchers on measures to reform the monetary circulation of the Russian Empire during 1839-1843. One of the first researchers of the reform were O. Shipov and V. Goldman, who positively assessed it. V. Sudeikin emphasized that E. Kankrin until 1836 did not consider the restoration of metal circulation. P. Nikolsky called its main cause "prostonarodnyj lazh". He points to the "evolution" of E. Kankrin's thoughts from the need for minor changes to an understanding of the fundamental changes in money circulation. R. Sementkovsky considers the reform fundamental for the money circulation of the empire. O. Guryev emphasizes that reforms were often carried out contrary to the proposals science. In general, researchers agree on the significant impact of the measures of 1839-1843 on public finances. Among the prospects of scientific research is the issue of the impact and features of the implementation of reforms in the Ukrainian provinces of Dnieper Ukraine. In the Soviet period, researchers consider the reform to have taken place in the context of the old feudal order. During the times of independent Ukraine V. Orlyk points out that the figure of E. Kankrin is idealized in the imperial, Soviet and Russian modern historiography.

Keywords: Money circulation. Dnieper Ukraine, E. Kankrin, historiography, reform of 1839–1843.

Streszczenie

Artykuł zawiera dorobek naukowy badaczy w zakresie reform obiegu monetarnego Cesarstwa Rosyjskiego w latach 1839-1843. Jednym z pierwszych badaczy reformy byli O. Shipov i V. Goldman, którzy ocenili ją pozytywnie. V. Sudeikin podkreślił, że E. Kankrin do 1836 roku nie rozważał przywrócenia obiegu metalu. P. Nikolsky nazwał jego główną przyczynę „powszechnym kłamstwem”. Wskazuje na „ewolucję” myśli E. Kankrina od potrzeby drobnych zmian do zrozumienia fundamentalnych zmian w obiegu pieniądza. R. Sementkowski uważa reformę za fundamentalną dla obiegu pieniądza w imperium. O. Guryev podkreśla, że reformy były często przeprowadzane wbrew propozycjom E. Kankrina. W okresie sowieckim badacze uważają, że reforma odbyła się w kontekście starego porządku feudalnego. W czasach niepodległej Ukrainy V. Orlyk zwraca uwagę, że postać E. Kankrina jest wyidealizowana w imperialnej, radzieckiej i rosyjskiej nowoczesnej nauce. Generalnie badacze zgadzają się co do istotnego wpływu działań z lat 1839-1843 na finanse publiczne. Wśród perspektyw badań naukowych jest kwestia wpływu i cech wdrażania reform w ukraińskich prowincjach Dniepru Ukraina.

Słowa kluczowe: Obieg pieniądza. Dniepr Ukraina, E. Kankrin, historiografia, reforma 1839–1843.

***

Крістіна Ягужинська

ORCID: 0000-0002-4158-7958

МОНЕТНА СПРАВА БОСПОРСЬКОГО ЦАРСТВА: ПОПЕРЕДНІЙ АНАЛІЗ ФРАНЦУЗЬКОГО
ДИСКУРСУ
THE COINAGE OF THE BOSPHORUS: A PRELIMINARY APPROACH TO THE ANALYSIS OF THE FRENCH
DISCOURSE

Ім'я П. Бургунда пов'язане із найвідомішою працею ХХст. з історіографічного аналізу західноєвропейських публікацій, присвячених Боспору. На початку першої частини «Вступ до археології Кіммерійського Царства Боспору» П. Бургунд наголошує на ролі швейцарців, особливо - Дюбуа де Монперре у вивченні старожитностей Босфору, видання *Corpus Inscriptionum Regni Bosporani et L'Oeuvre* Виноградова, опубліковані пізніше *Das Bosporanische Reich* Ф.Гайдукевича, давньогрецьких колоністів Чорного моря Д.В.Грамменса і Е.К.Петропулоса.

Незважаючи на величезну кількість матеріалу з радянських публікацій з археології, археологічних звітів, хронік розкопок та археологічні відкриття Мюллера в кіммерійському Босфорі, автор висвітлює обмежену розповсюдженість на Заході радянських видань через ідеологічний фільтр СРСР, що впливало на сутність досліджень [1].

Для вивчення монетної справи Боспору у французькому дискурсі необхідно ретельно аналізувати матеріали від античних авторів до видань спеціалістів різних дисциплін наших днів – соціологів, істориків, економістів тощо.

Часто відомості про нумізматичні дані з Боспорського Царства є частиною опису історії більш великих держав (Рим, Понтійське Царство Мітрідата Євпатора, описи міжконтинентальних торгових шляхів або грошових систем) через пересічне політичне і географічне положення Боспора.

Так, у двотомній монографії початку 20 ст., присвяченій нумізматиці Сходу часів античності і Середньовіччя Ж. де Морган описує монетну систему Боспорського Царства на декількох сторінках. Спираючись на тексти Діона Кассія⁴⁷, автор згадує ще незалежний Боспор в контексті політичних стратегій тогочасних світових імперій. Він зазначає, що народи, які жили південніше від Русі, були майже всі кочівники; вони належали до тих варварських племен, які через кілька століть повинні були проявити себе на Дунаї. Рим не мав іншого способу стримувати стихійно бурхливі племена, ніж підтримати проти них царів Боспору. Дон (Танаїс) був тоді кордоном між Європою і Азією; але ця межа була тільки конвенцією, і представники однієї крові заселяли обидва береги річки.

Монети Боспорських царів знайдено в золоті, електрум, сріблі та бронзі. Електрум дуже мінливий за вмістом золота. Цей натуральний сплав потім поставлявся з Уралу. Боспорське Царство відіграло роль одного з світових торговельних центрів. Протягом багатьох століть Боспор Кіммерійський був важливим транзитним партнером Афін. Греки перевозили двісті тисяч гектолітрів пшениці щорічно, також метали та хутро зі Скіфії.

Таким чином, до злиття з Понтійським царством під управлінням Мітрідата VI Великого, боспорські правителі залишили нам медалі з ілюстраціями і надписами грецьких легенд [2].

Можна зробити висновок, що ще одним каналом джерел для нумізматичних пошуків періоду Боспору до завоювання Мітрідата Євпатора є записи торговців і мандрівників.

Справжніми перлинами у пошуках даних про монетну справу Боспора є мемуари або приватні листування, що зберігаються у приватних колекціях або музеях. Наприклад, листи Полідора

---

⁴⁷Dion Cassius IX, 8.

Вакуера (XIXст.), викладені в цифровій бібліотеці рідких видань. У своїх листах автор професійно робить припущення щодо датування певних монет різних племен Причорномор'я [3].

Як було зазначено вище, для дослідження монетної справи Боспору необхідно переглядати широкий спектр джерел, присвячених історії імперій часу існування Боспорського Царства. Сьогодні у франкомовному середовищі виходить чимало наукових журналів або колективних видань таких як «UNE KOINE PONTIQUE», в якому зібрані статті, присвячені культурі Понтійського Царства, корінним суспільствам і глобальним імперіям на північному узбережжі Чорного моря. [4]. Таким чином, дані про монетну справу Боспору зустрічаються в працях соціологічно-культурного характеру, що досліджують інші величезні світ-системи як сказав би І. Валлерстайн.

Інтерес західного суспільства і франкомовних вчених до вивчення культури Боспору, зокрема нумізматичних пам'яток, однозначно зростає. Прикладом докладного дослідження є сучасне видання університету Орлеану від 2004р. «Попередній підхід до економіки царства Боспору при Спартакідах: зовнішня торгівля» [5].

Література:

1. Études pontiques. Histoire, historiographie et sites archéologiques du bassin de la mer Noire. – Édité par P. Burgunder – Lausanne : Université, 2012. – 366 p. : bibliogr., 40 pl. h. t. – (Études de Lettres, ISSN : 0014.2026 ; 1-2/2012, 290). URL: <https://revue-etudes-anciennes.fr/etudes-pontiques-histoire-historiographie-et-sites-archeologiques-du-bassin-de-la-mer-noire-edite-par-p-burgunder-lausanne-universite-2012-366-p-bibliogr-40-pl-h-t-etudes-de-l/>

2. Manuel de numismatique orientale de l'antiquité et du moyen age. - J. de Morgan – Paris: Librairie Orientaliste, 1923.-193 p.

URL:

https://fileview.fwdcdn.com/?url=https%3A%2F%2Fmail.ukr.net%2Fapi%2Fpublic%2Ffile_view%2Flist%3Ftoken%3D8vGOG7gjGtoBiaNynF8eYAYLJ6riSFJd2Y8P7m1G4bQqXxTImqCfk4PNfuXUnSgO9Th0ASoHv1SArLsm48fuUmKNxjpGAusiZOXLabQ1oA%253ACcwNuLLWPRzACc0h%26r%3D1669291750870&default_mode=view&lang=uk#start=0

3. Numismatique des scythes et des sarmates. – Polydore Vacquier – Paris: Librairie de Firmin-Didot et C, 1881.- 175 p. URL: https://fileview.fwdcdn.com/?url=https%3A%2F%2Fmail.ukr.net%2Fapi%2Fpublic%2Ffile_view%2Flist%3Ftoken%3DDamDdk1IHd_H8xwVnwAuj-YYMz8avfvczs1RSGyLMaEAirTvlv2tFhAkaNzBQ-IOSHmVUISS31jNt-CVrX-AG6pppDm5eWWMnwNHXefzcw%253ADD7Ub8kCifaoWWXv%26r%3D1669292507217&default_mode=view&lang=uk#start=0

4. UNE KOINE PONTIQUE: cites grecques, societies indigenes et empires mondiaux sur le littoral nord de la mer noire (VII s.a.C-III s.p.C.)- Alain Bresson, Askold Ivantchik et Jean-Louis Ferrary – Bordeaux, 2007.- 42p. URL: https://fileview.fwdcdn.com/?url=https%3A%2F%2Fmail.ukr.net%2Fapi%2Fpublic%2Ffile_view%2Flist%3Ftoken%3Dg28qVwt-ZcAx29efSOx3sJ1ufPFawtFOdCVpD9TK2B-nl5Ng96dObdJ4g0D87UXEz1EZjSR8kMma3Rmlhyw7jNq2IBNJcKJe74ZG4lo3w%253Auigi-7VvGIWMerdr%26r%3D1669292817134&default_mode=view&lang=uk#start=0

5. APPROCHE PRÉLIMINAIRE DE L'ÉCONOMIE DU ROYAUME DU BOSPHORE SOUS LES SPARTOKIDES : LE COMMERCE EXTÉRIEUR.- Robineau Régis - Université d'Orléans, Année 2004-2005.- 64 p. URL: <https://www.google.com/search?q=ROBINEAU+R%C3%A9gis+Universit%C3%A9+d%27Orl%C3%A9an>

[s+Directeur+de+recherche+%3A+M.+Alain+Davesne+Ann%C3%A9e+2004-2005+MASTER+%C2%AB+HISTOIRE+ECONOMIQUE+ET+MON%C3%89TAIRE+%C2%BB+M%C3%89MOTIVATION+DE+L'ECONOMIE+DU+ROYAUME+DU+BOSPHORE+Sous+les+Spartokides+%3A+LE+COMMERCE+EXT%C3%89RIEUR&og=ROBINEAU+R%C3%A9gis+Universit%C3%A9+d%27Orl%C3%A9ans+Directeur+de+recherche+%3A+M.+Alain+Davesne+Ann%C3%A9e+2004-2005+MASTER+%C2%AB+HISTOIRE+ECONOMIQUE+ET+MON%C3%89TAIRE+%C2%BB+M%C3%89MOTIVATION+DE+L'ECONOMIE+DU+ROYAUME+DU+BOSPHORE+Sous+les+Spartokides+%3A+LE+COMMERCE+EXT%C3%89RIEUR&ags=chrome..69i57.110j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8](https://www.researchgate.net/publication/312110107)

***

Максим Очкур (Кропивницький, Україна)
ORCID 0000-0002-5081-3136

WESTERN EUROPEAN THALERS IN MONETARY CIRCULATION IN VOLHYNIA IN THE XVI-XVII CENTURIES

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ ТАЛЕРИ У ГРОШОВОМУ ОБІГОВІ ВОЛИНИ У XVI-XVII СТ.

У XVI – XVII ст. Волинь була одним з найбільш економічно розвинених регіонів на українських землях, де було поширене фільваркове виробництво та потужна торгівля. Це спричинило активний грошовий обіг, який потребував велику кількість грошової маси. Переважно вона представлена дрібними номіналами монет тих держав, до яких Волинь належала на той час – Великого князівства Литовського та Польського королівства, що об'єднались у Річ Посполиту.

Оскільки коронне та литовське карбування не забезпечувало повноцінної потреби економіки у монетах, особливо великого номіналу, у грошовому обігу Волині велику роль починають відігравати монети західноєвропейських держав, що також свідчить про прямі та непрямі економічні та торговельні стосунки між Волинню та іноземними державами.

Таким чином, ключова роль у торговельних операціях та великих розрахунках належала саме західноєвропейським талерам. Зазвичай, вони трапляються у скарбах, поодиноких знахідок монет цього номіналу не зафіксовано. Це спричинене тим, що монети великого номіналу – наслідок накопичення надлишкових фінансів, саме у монетах цього номіналу відкладали капітал. Усього західноєвропейські талери були знайдені у 10 скарбах, що були знайдені на Волині і відносяться до грошового обігу XVI–XVII ст.

Ми можемо виділити 5 груп західноєвропейських талерів, зафіксованих в скарбах: I - німецькі, II - нідерландські, III – австрійські, IV – іспанські та V - талери інших західноєвропейських країн.